

بِسْمِ اللَّهِ
الرَّحْمَنِ
الرَّحِيمِ

تاریخ تفکر سلفی گری

از آغاز تا عصر حاضر

■ مهدی فرمانیان

سرشناسه:

فرمانیان، مهدی، ۱۳۵۲ -

Farmanian, Mehdi

عنوان و نام پدیدآور:

تاریخ تفکر سلفی گری از آغاز تا عصر حاضر / مهدی فرمانیان؛ [برای] موسسه مطالعات بنیان دینی (اندیشکده راهبردی ادیان، فرق و مذاهب).

مشخصات نشر:

قم: دارالاعلام لمدرسة اهل البيت عليهم السلام، ۱۳۹۵.
۶۰ ص.

مشخصات ظاهری:

فروست:

سلسله مباحث جریان شناسی سلفی گری معاصر: ۱.
۴۰۰۰۰ ریال: ج: ۱: ۹۷۸-۶۰۰-۷۶۶۷-۲۳-۱-۱

شابک:

دوره: ۳-۹-۹۴۸۰۵-۶۰۰-۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت:

چاپ دوم

یادداشت:

کتابنامه: ص. ۵۷-۶۰؛ همچنین به صورت زیر نویس.

موضوع:

سلفیه -- تاریخ

موضوع:

Salafiyah -- History

موضوع:

سلفیه -- عقاید

موضوع:

Salafiyah -- Doctrines

شناسه افزوده:

موسسه مطالعات بنیان دینی (اندیشکده راهبردی ادیان، فرق و مذاهب)

شناسه افزوده:

موسسه دارالاعلام لمدرسة اهل البيت عليهم السلام

رده بندی کنگره:

۱۳۹۵ ۴ف/۵/۲۳۸/۵ BP

رده بندی دیویی:

۲۹۷/۴۱۶

شماره کتابشناسی ملی:

۴۲۴۵۰۵۱

انتشارات دارالاعلام لمدرسة اهل البيت عليهم السلام

قم، خیابان شهید فاطمی، کوچه ۲، فرعی اول، پلاک ۳۱.
تلفن: ۰۲۵-۳۷۷۴۰۷۲۹

موسسه مطالعات بنیان دینی

(اندیشکده راهبردی ادیان، فرق و مذاهب)

قم، بلوار شهید احمد کریمی، کوچه ۲۱، پلاک ۱۶

تلفن: ۰۲۵-۳۲۷۰۷۰۰۹، ۰۹۱۰۱۱۳۵۹۵

تاریخ تفکر سلفی گری

از آغاز تا عصر حاضر

تألیف:

مهدی فرمانیان

ناشر:

انتشارات دارالاعلام لمدرسة اهل البيت عليهم السلام

صفحه آرا و طراح جلد:

محبوب محسنی

چاپ و صحافی:

سلیمان زاده

تیراژ:

۵۰۰۰ جلد

نوبت چاپ:

دوم - تابستان ۱۳۹۵

قیمت:

۴۰۰۰ تومان

شابک:

۹۷۸-۶۰۰-۷۶۶۷-۲۳-۱

دیباچه

با توجه به تحولات منطقه و رشد و گسترش سلفی‌گری و جریان‌های تکفیری، موسسه مطالعات بنیان دینی با هدف ارائه تحقیقات کاربردی و راهبردی، طرح کتابچه‌های مختصر و علمی در زمینه سلفی‌گری را به موسسه دارالاعلام پیشنهاد داد. موسسه دارالاعلام لمدرسة اهل البيت عليه السلام، با اشراف حضرت آیت الله العظمی مکارم شیرازی - دام ظلّه الوارف - با هدف سلفی‌پژوهی و وهابیت‌شناسی و نقد آرا و افکار آنها، در سال ۱۳۸۹ تأسیس شد و با برگزاری دوره آموزشی - پژوهشی جریان‌شناسی سلفی‌گری و نقد وهابیت، به تربیت محقق در این زمینه پرداخت. در کنار تربیت متخصص، انتشار دوفصل‌نامه سلفی‌پژوهی و فصل‌نامه سراج منیر (مجله تخصصی نقد وهابیت) از مهم‌ترین اقدامات موسسه است که تاکنون، نوزده شماره از آن انتشار یافته و مورد استقبال مراجع، استادان و محققان قرار گرفته است. راه‌اندازی سایت وهابیت‌شناسی، انتشار آثاری در تبیین و نقد افکار سلفیه و ایجاد کتابخانه تخصصی، از دیگر فعالیت‌های این موسسه است.

در این زمینه، کمبود پژوهش‌های متقن، علمی و مختصر در شناخت و تحلیل جریان‌های سلفی معاصر وجود دارد؛ در حالی که اطلاع از

وضعیت فعلی این جریان‌ها و ربط و نسبت آنها با دیگر گروه‌ها و مذاهب گوناگون، از احتیاجات مبرم مراکز علمی و فرهنگی کشور است؛ به همین علت، مؤسسه دارالاعلام که مؤسسه‌ای تخصصی و حوزوی است و از استادان مجرب و پژوهشگران متخصص در زمینه سلفی پژوهی و نقد و هابیت برخوردار است، طرح مؤسسه مطالعات بنیان دینی را پذیرفت و مقرر گردید که به صورت مشترک این کتابچه‌ها انتشار یابد. این دو مؤسسه وظیفه خود می‌دانند که خلأ این پژوهش‌ها را پر کنند و در این زمینه، یاریگر مؤسسات و مراکز فرهنگی و علمی کشور باشند.

با توجه به مطالب بیان‌شده، مؤسسه طرح کتابچه‌های پالتویی را در زمینه شناخت و تحلیل جریان‌های سلفی و تکفیری معاصر، در دستور کار قرار داد و با یاری گرفتن از استادان و پژوهشگران خود و مؤسسه مطالعات بنیان دینی، به انتشار چهارده کتابچه در معرفی و تحلیل جریان‌های سلفی معاصر اقدام کرد.

چهارده موضوع مورد تحقیق در زمینه جریان‌شناسی سلفی‌گری

معاصر عبارتند از:

۱. تاریخ تفکر سلفی‌گری؛
۲. ابن تیمیه، مؤسس مکتب سلفیه؛
۳. وهابیت، تاریخ و افکار؛
۴. جریان سلفی - زیدی؛
۵. دیوبندیه؛
۶. جماعة التبلیغ؛
۷. سپاه صحابه و لشکر جهنگوی؛

۸. طالبان؛

۹. اخوان المسلمین؛

۱۰. سلفیة جهادی؛

۱۱. افغان العرب؛

۱۲. القاعده؛

۱۳. داعش؛

۱۴. تأثیر افراط‌گری شیعه بر گسترش سلفی‌گری.

بیشتر نویسندگان از محققان مؤسسه دارالاعلام هستند که با گذراندن دوره پژوهشی دوساله نقد وهابیت در مؤسسه، اکنون توانایی تبلیغ، تدریس و تحقیق در زمینه سلفی‌پژوهی و نقد وهابیت را دارند و این تحقیق حاصل زحمات این عزیزان است.

در پایان از حجت الاسلام والمسلمین دکتر مهدی فرمانیان، رئیس محترم مؤسسه مطالعات بنیان دینی (اندیشکده راهبردی ادیان، فرق و مذاهب) که راهنمایی و ویرایش علمی این مجموعه را نیز به عهده داشتند، صمیمانه قدردانی می‌کنیم.

مهدی مکارم شیرازی

ریاست مؤسسه

دارالاعلام لمدرسة اهل البيت عليه السلام

فهرست مطالب

۱۱	مقدمه
۱۲	مراحل چهارگانه تاریخ تفکر اصحاب حدیث و سلفی‌گری
۱۴	اصحاب اثر؛ پیشینه فکری اصحاب حدیث
۱۷	ظهور اصحاب حدیث
۲۰	احمد بن حنبل و توجه به آثار سلف
۲۴	مبانی فکری احمد بن حنبل
۲۵	اصول اعتقادی احمد بن حنبل
۲۸	گرایش‌های فکری اصحاب حدیث (قرن ۴-۸ ه.ق.)
۳۳	ظهور اشاعره و افول اصحاب حدیث
۳۴	ظهور ابن تیمیه و تأسیس مکتب سلفیه
۳۶	مفهوم سلفی‌گری و تأسیس مکتب سلفیه
۴۰	قرن دوازده هجری و بازگشت سلفی‌گری
۴۱	وهابیت، مقلدان محض ابن تیمیه
۴۵	دیوبندیه، مکتبی با گرایشی صوفیانه
۴۷	اخوان المسلمین، تشکیلاتی برای رسیدن به حکومت
۴۸	سلفیان جهادی: تفنگ‌به‌دوشانی در پی یافتن مکانی برای جهاد
۵۲	تقسیم‌بندی‌های گوناگون در خصوص جریان‌شناسی سلفی‌گری
۵۷	منابع

مقدمه

با مراجعه به کتب ملل و نحل و فرق و مذاهب می‌توان به این نتیجه رسید که تا ظهور ابن تیمیه (متوفی ۷۲۸ق.) مکتبی به نام سلفیه در تاریخ وجود نداشته^۱ و ایشان مؤسس مکتب سلفیه است؛ اما از آن جهت که برداشت‌ها و تفاسیر جدید خود را به نام سلف مطرح کرد، برای بسیاری از اهل سنت و برخی نویسندگان شیعه، مسئله مشتبه شد و نویسندگان متعددی، ایجاد مکتب سلفیه را، همان‌طور که ابن تیمیه می‌پسندید، تا دوران صحابه پیش بردند و عملاً به گسترش اندیشه‌های ابن تیمیه و سلفیه کمک کردند؛ اما آنچه امروز به عنوان تفکرات سلفیه مطرح می‌شود، همان تفاسیر و برداشت‌های اشتباه ابن تیمیه از مفاهیمی همچون «توحید»، «شرک»، «سنت» و «بدعت» است که متأسفانه به اسم سلف مطرح می‌شود.

بنابراین، باید مکتب سلفیه را مکتب ابن تیمیه نامید. زیرا آنچه امروزه به عنوان افکار سلف و مذهب سلفیه در منابع و رسانه‌ها مطرح می‌شود، همان افکار ابن تیمیه است که به اسم سلف به ملت‌ها تزریق می‌شود؛ اما از آن جهت که ابن تیمیه پیرو اعتقادات اصحاب حدیث است، تمامی عقاید اصحاب حدیث را می‌پذیرد. به پیروی از ابن تیمیه، بیشتر سلفیان،

---

۱. در کتاب مقالات الاسلامیین اشعری، الفرق بین الفرق بغدادی، الملل و النحل شهرستانی، الفصل ابن حزم، التبصیر فی الدین اسفراینی، المحصل فخر رازی، و به عبارتی در هیچ یک از آثار ملل و نحل از فرقه‌ای به نام سلفیه یاد نشده است که نشان می‌دهد در قرون نخستین و میانه تاریخ اسلام، فرقه‌ای به نام سلفیه وجود خارجی نداشته است.

به ویژه وهابیت، حدیث‌گرا بودند و همه عقاید اصحاب حدیث را پذیرفته‌اند. بنابراین، در این نوشته باید از اصحاب حدیث و عقاید آنها به عنوان پیشینه تاریخی مکتب سلفیه بحث کرد. اگرچه ابن تیمیه در عقاید، اصحاب حدیثی و در فقه، حنبلی است، اما در هر دو بخش، تفاسیر و اجتهادات جدیدی دارد. همین برداشت‌های جدید، بلای جان جهان اسلام شده، تفرقه را در جهان اسلام نهادینه کرده است و از آن جهت که تمام سلفی‌ها به شدت تحت تأثیر ابن تیمیه‌اند، بیشتر اندیشه‌های اصحاب حدیث و همه یا برخی از افکار ابن تیمیه را پذیرفته‌اند. در تحلیلی آماری می‌توان بیان داشت که حدود هفتاد درصد از افکار وهابیت، افکار اهل حدیث و سی درصد دیگر همان بدعت‌های تفسیری ابن تیمیه است. بنابراین، باید از اصحاب حدیث و ابن تیمیه به عنوان پیشینه فکری سلفیان امروزی بحث کرد و نشان داد که افکار جریان‌های سلفی در باب توحید و شرک و سنت و بدعت بیشتر تحت تأثیر ابن تیمیه است و در دیگر افکار، متأثر از اهل حدیث هستند.

مراحل چهارگانه تاریخ تفکر اصحاب حدیث و سلفی‌گری

با بررسی تاریخ تفکر اصحاب حدیث و سلفی‌گری می‌توان چهار مرحله فکری برای تاریخ تفکر سلفی‌گری تصور کرد:

۱. **اصحاب اثر:** نخستین مرحله، ظهور اصحاب اثر در شهرهای مدینه، شام و بصره است که در مقابل اصحاب رأی در کوفه و مکه قرار داشتند. این تفکر در قرن اول و دوم هجری در مدینه بسیار رواج داشت و اثرگرایی مالک بن انس و اساتیدش در مقابل رأی‌گرایی ابوحنیفه و اساتیدش، باعث اختلافات فراوانی در فهم اسلام شد. جای تعجب

